

**СЛАВУЈ И(ЛИ) ЗМАЈ:
МЕСТО И ЗНАЧАЈ
ПОЕЗИЈЕ ДОБРИЦЕ ЕРИЋА**

Зборник радова са Округлог стола на
32. Међународном фестивалу хумора за децу
у Лазаревцу, септембра 2020.

Приредила

Проф. др Зорана З. ОПАЧИЋ

Библиотека „Димитрије Туцовић“
Међународни фестивал хумора за децу
Лазаревац
2021.

ЗАВИЧАЈ У ПЕСМИ:
СТВАРАЛАШТВО ДОБРИЦЕ ЕРИЋА

(Уводник)

Добрица Ерић (1936–2019) јавио се крајем 50-их као аутентичан и самосвојан поетски глас који инспирацију црпи из свог завичајног простора: родне Доње Црнуће, Груже, Калипоља – почев од песме „Сељаци“ у листу *Задрујар*, па затим и збирке *Свеи̑ у сунцокреи̑у* (1959) у издању Матице српске. Током шест и по деценија књижевног рада створио је богат и разуђен књижевни опус који броји више десетина књига. Препознатљив по песништву које је, на радост публике, увек говорио наизуст, писао је и краћу прозу, романе и драмске текстове и учествовао у настанку стрипа *Никад робом* у едицији *Дечјих новина* из Горњег Милановца. Као вероватно најуспешнији представник покрета *српских ђесника на селу* (под покровитељством Драгише Витошевића и Владете Кошутића), са Витошевићем је приредио антологију под сликовитим називом *Орфеј међу шљивама*, који је постепено прерастао у симбол његове песничке појаве. Уследиле су збирке *Виноградар* (1965), *Сџари сељачки календар* (1966), *Дуи̑а за црквом сџои̑а* (1967), *Сџражар на сунцу* (1970), *Буклија* (1971), *Србија које има* (1971), фантастична поема *Фењер Сџојадина Анђелковића* (1973), збирка хаику песама *Кућа на бреју* (1989).

Током шездесетих година прошлог века почео је да пише и за младу читалачку публику и у тој области врло брзо стекао неподељену наклоност публике и критичара. Као значајан песнички глас друге половине прошлог века потврдио је своје место у канону и кроз *Анџолоџију српске ђоезије за децу* Душана Радовића (1984), можда најреле-

вантнији пресек модерног песништва пред крај века – у којој је заступљен са четрнаест песама и одломака својих поема. Највећи одјек имао је *Вашар у Тойоли* (1966), прва из тзв. поемске трилогије (*Торџа са њеј сѣрајџова* из 1973. и поема за младе *Долина сунцокрејџа* из 1978), која је убрзо ушла у школске лектире, заједно са избором поезије¹. У збиркама *Ојрлица од јрлица* (1969), *Фрула злајџокрила* (1972), *Добрица чобанска џорбица* (1973), *Од рајџара до злајџара* (1973), *Песме о свицима* (1975), *Песма о рајџару* (1976), *Река са ружом римована* (1976), *Славуј и Сунце* (1978), *Летџо* (1979), *Цар џчелар* (1981), детињство се обликује као аркадијско, повлашћено време. Невина радост постојања штити се апотропајском симболиком босиљка, због чега „душа“ светог биља мирише „на празнична јутра / сунчана и чиста / у цркви детињства“ („Босиок“). Осећање лакоће, животности и безбрижности лирски глас метафорички приказује као окрилаћење („Наши родитељи су давно вечерали и полегали, / а ми још лебдимо у авлији као / да су нам порасла крила.“ – Ноћи кад нам је жао да заспимо“). Међутим, дете чини део колектива и његово одрастање условљено је сложенем генерацијском и друштвеном динамиком. Због тога је улога породице да га на шаљив начин врати у окриље свакидашњице и подсети на његова задужења – као што, рецимо, чини мајка са Цицом из Гривца („Устани, кћери / да пустиш стоку!“).

Наивни, очуђени, запитани доживљај света негује се у целокупном песништву као свесно одабрани поглед на свет и поетичко начело. Зато је лик песника сањар „који

¹ Песма „Славуј и Сунце“ била је предвиђена у наставном плану и програму за трећи разред основне школе, „Свитац, пшеничар и воденичар“ и драма *Чик да џојодџије збој чеја су се џосвајала два злајџна брајџа* у четвртом разреду а песма „Нудесни свитац“ у шестом. У актуелном програму Ерић је заступљен у четвртом разреду са песмама „Завичај“ и „Отаџбина је наша очевина“ а за шести разред предвиђен је избор из збирке *Песме о свицима* (или *Месечеви миљеници*).

свима отвара врата својих снова“ („Да л још неком ноћас ово злато смета“) и уме да се радује животу као „право правцато дете“ („Плави сањар“). По осећању јединства са природом сродан песништву Десанке Максимовић („У овом тренутку праисконске лепоте / ја немам ближе родбине / од дрвећа и месеца.“ – „Бело брдо Месеца“), лирски глас се труди да свет посматра кроз онеобичене окуларе, чиме постиже непрекидне нове фантазијске доживљаје који у њему буде усхићеност („Песник гледа у свет кроз перце / пауна и кроз фрулу од зове / Њему је кап росе — језерце / по коме најлепше лађице плове. // Рој свитаца и букет цвећа — / то је права земаљска срећа!“ – „Плави сањар“). Таквом лирском јунаку Месец, као симбол ирационалног, сновидовног, постаје небески парњак, сабрат, алтер-его („песник и месец, / два нежна брата / сретну се негде на брежуљку“) са којим се дели радост бивања („Песник убере / булку из траве, / а месец звезду с првим зрацима, / па се куцну / и наздраве / пољу и реци и шумарцима!“ – „Песник и Месец“).

Због таквих поетичких уверења у поднасловима својих дела и у предговорима наглашавао је како ведрина не мора нужно ишчилети одрастањем („за децу од 3 до 103 године“, „хумористичка поема за малу и велику децу“, „песме Добрице Ерића за децу и оне које су били деца“) (иако му се то и самом десило у позној етапи). Тиме се и нехотично прикључио модернистичкој струји српске књижевности чији су аутори (Миљковић, Данојлић, Киш, Витез) доказивали да песништво за децу дефинише управо наивно, чулно осећање света које није нужно условљено узрастом читалаца.

Поезија за децу Добрице Ерића карактеристична је, како смо већ навели, по снажном завичајном осећању („Моје село“, „Вилина долина“, „Ћилим-поље Калипоље“ и многе друге). Трудећи се да поетизује сваки појединачни

елемент микро и макро тог света, његове изворе, поточиће, његово биље и ливаде опажа готово као унутарњи пејзаж, најлепши на свету: „Сад пазите: видећете / најлепше поље на свету! / Или, боље: ћилим – поље. / Ту ја живим, ту се дивим / маслачку и сунцокрету. / То је моје Калипоље!“ Богатство и разноврсност завичајног флоралног света у његовој поезији формирају својеврсни хербални универзум а обимном каталогу биља и цвећа могла би се посветити засебна студија. Сваки цвет је тропизован и садржи у себи животворну моћ природе и везу са вишњом промишљу: бела рада је „мало сунце“ које греје ливаду и небеса, висibaba је звонце којим се природа оглашава, маслачак жуто око земље, зевак крије у себи тајну постојања, рујни мак опомиње на жртве а кукурузи су „бркате делије“ у пољу. Елан витал песничког бића, његова радост живљења идентификују се са сунцокретом који се доживљава као „брат“ који вечито блуди за сунцем: „чека сунце и трепће, / а лице му чисто сија / од тихе среће.“

Посебно је вредно идентификовање песничког гласа са микросветом, поготово оним ентомолошким (свицима, цврчцима, лептирима, пчелама и другим кукцима), у чему је Ерићева поезија умногоме сродна певању Десанке Максимовић. Свицима је посвећена посебна, врло вредна збирка а њихова способност да ноћ поетизују својим малим светлима даје им ознаке небеског које се спустило међу људе: „трепере беспомоћно / ко мутне рибље икре у мутном океану“ („Свици у мрачној ноћи“). Своју потребу да ту светлост пренеси својим певањем песник метафорички именује као певање „са свицем у оку“.

Стварање посвећено завичају подразумева и песме о „души земље“ – земљорадничком и сточарском животу, призорима жетве и сетве, мукотрпном раду земљоделатника – али и љубави која их покреће („Љубав ратара и ње-

гове жене у ноћи после орања“). То се даље шири у певање о националном етосу, идентитету и традицији. Љубавна поезија чини важан сегмент Ерићевог књижевног опуса, и преноси се и на певање за младе, у које уводи мотиве телесне самоспознаје и хумористички интонирана искуства првих љубави. Међутим, ведар и разиграни поглед на свет у раној фази певања смењују постепено, са песничким зрењем, мотиви сете и осећања пролазности. Проток календарског времена суочава лирски глас са чињеницом да је младост прошла и да она сада припада синовима и кћерима („Брише ветар преко њива / покисоше сунцокрети // Шта се ово са мном збива / куда ово време лети“ – „Од кликера до дилбера“). Иако у себи и даље осећа исту радост и виталност, обузима га осећање краткотрајности. Сопствена позиција опажа се у расцепу између жеља и хтења, и одговорности према старијој и млађој генерацији: „Имам Оца, имам Сина, / само немам себе лично. (...) Мада ми се они чуде / ја сад просто не знам шта сам: / Син ми не да син да будем, / Отац не да отац да сам.“ – „Тече река крива Дрина“). Због тога се усредсређује на призивање идиличних призора детињства и породичног дома („У живот што ми поче бајком“, „Суботе мог детињства“), истицање важности родитељских фигура („Моја мајка“, „Чуо сам“) и, уопште, прослављање старовременског начина живота („Приче из Непричаве“).

Меланхолија јача у позној етапи певања и током турбулентног завршетка прошлог века прераста у разочарење, увереност да се свет урушава, деструише, због чега аутор са горчином пева о судбини нације: *Разайейша земља: сузе за будуће њесме* (1996), *Бројанице из Грачанице: са 1389 чворића* (2013). *Славуј* се, једном речју, преображава у змаја који потребу за очувањем угроженог националног идентитета исказује пркосним песничким тоном.

Јасно је да је поезија Добрице Ерића имала многа лица и да се јављала у различитим формама (од хаikuа до поема) и кроз разноврсне лирске визије (од ране, дитирамбске до позне, тамне и претеће). Управо зато је важна појава зборника посвећеног о књижевном делу овог аутора. Добра околност је што су у својим радовима аутори осветлили разноврсне аспекте поезије, за шта је Ерићева поезија изразито погодна. Зборник се отвара радом Јелене Марићевић Балаћ, посвећеном поезији из области сеоског живота, полазећи од тврдње да су мотиви крупне стоке – бик и крава – интегративни за целокупну поетску слику света. Ауторка показује како су народни обичаји и обреди, као и древни култови плодности уграђени у Ерићево певање, са функцијом да креирају представе о свепрожимајућој љубави човека и природе. Рад Тамаре Грујић усредсређен је на Ерићево стваралаштво за децу и показује различите аспекте његове визије детињства: осећање радости живљења, улоге породице у одрастању, осећања заједништва, показујући како се, у целини гледано, Ерић залаже за традиционалне вредности.

Важан чинилац Ерићевог дела чине поеме, којима су посвећени радови Страхине Полића и Горице Радмиловић. Горица Радмиловић испитује позоришне и драмске елементе и могућности драматизације *Вашара у Тојоли* а Полић тумачи промишљену ауторску концепцију обједињавања поема у својеврсну поемску трилогију којом се исказују кључни аспекти одрастања у сеоској средини. Посебна пажња посвећена је карневалској слици света и ефектима ауторске редакције *Вашара у Тојоли* (1966/1995).

Проучавање Ерићевог места и значаја у данашњем добу не може се сагледати без указивања на његово присуство у школским програмима, посебно што се његова позиција у

новим програмима изменила. Овом важном питању, као и предлозима за компаративни наставни приступ Ерићевој поезији посвећен је рад Владимира Папића. Радом Саве Ука, посвећеном улози и смислу историјског искуства, вере и традиције, националном и религијском идентитету у позном певању затвара се зборник.

Напомињемо како је готово невероватна чињеница да значајан песник, прозни и драмски писац друге половине прошлог и почетка новог века није систематичније изучаван и да је ово, иако невелик по обиму, први зборник у целини посвећен његовом песништву. Због тога се надамо да ће се Зборником са Округлог стола одржаног на 32. Међународном фестивалу хумора за децу у Лазаревцу интерес критичке и стручне јавности изнова усмерити на вредан и разгранат књижевни опус овог аутора.

Проф. др Зорана З. ОПАЧИЋ